

דעה ברורה

בירור כל סעיף בשלחן ערוך הלכה למעשה
בשפה ברורה וקלה עם אלפי הוספות

הלכות עבדים

סימן רסז סעיפים א – יט

הלוקח עבד כנעני אסור לקימו ערל, וטבילתו וברכתו ומילתו וכל דיני עבד
ושפחה, וכו' פ"ה סעיפים

בשבוע הבא בעז"ה ממשיכים הלכות ריבית

גיור נגד החוק ויש בכך סכנה לציבור - ס"ק לב

עבד עברי פעמים נהג בזמן הזה - סעיף יג

יהודי המוכר עצמו בזמן הזה לגוי - ס"ק סז

פדוי מהשבי ומבית סוהר האם יכול לחייבו לשלם את ההוצאות או בתמורה להעסיק אותו - ס"ק סט

נגזר עליו לעבוד עבודות שירות האם מותר להעסיקו בלי תשלום - ס"ק עה

התנהגות האדם עם עבדיו ובהמותיו - סעיף יז וס"ק פג

לקנות ולהשתמש בחפצים או בשבויים ששללו המדינות במלחמה - ס"ק פד

לקנות ולהשתמש בחפצים ששללו חבורת שודדים וגזלנים רבים או יחיד - ס"ק פז

לעבוד כעוזרת בית או משרתת אצל איש ולהיפך לעבוד כפועל וכמשרת בבית של אשה - ס"ק פז

כיצד כביכול השם יתברך מקיים בנו הלכות עבדים – ס"ק פז

ליקט וערך: אשר הורוביץ

לעילוי נשמת מורי חמי הרה"ח ר' שלמה בן הר"ר דוד הכהן דוידוביץ ז"ל כ"ה סיון תשע"ג.

שלחן ערוך

הלכות עבדים סימן רסז

א (א) מצות עשה על הרב (ב) למוֹל עֶבְדִּיו. עֶבֶר הָרַב וְלֹא מָלוּ, (ג) מִצְוָה עַל בֵּית דִּין לְמוֹלוֹ. אֶחָד עֶבֶד שְׁנוּלָד בְּבֵית יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד שֶׁקָּנָאוּ מִהָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים, חַיֵּב לְמוֹלוֹ. וְאֵינָם נְמוּלִים (ד) אֲלָא (ה) בְּיוֹם. (ו) וְיִלִּיד בֵּית נְמוּל לַח', (ז) וּמִקְנַת כֶּסֶף נְמוּל בְּיוֹם שְׁנוּלָקָה, אֲפִלּוּ לְקַחוּ בְּיוֹם שְׁנוּלָד, נְמוּל בְּיוֹמוֹ. לָקַח אֶחָד הַשְּׁפָחָה, וְאֶחָד לָקַח הָעֶבֶר, (ח) גְּמוּל לְאֶחָד (טוּר). (ט) כָּל שָׂנָן קָנָה שְׁפָחָה וְזָלָה עִמָּה, שֶׁנְּמוּל לְאֶחָד (בֵּית יוֹסֵף). (י) וְיִשׁ מִקְנַת כֶּסֶף

~~~ דעה ברורה ~~~

(א) מצות עשה על הרב למוֹל עבדיו. בין עבד שנוֹלַד בביתו ובין עבד שקנה אותו מהגוי, שנאמר (בראשית יז, יג) המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף (טור). ואינה מצוות עשה בפני עצמה אלא מדיני מצות מילה (יד אליעזר סק"א בשם מעין החכמה. ובזה יישב קושית הכסף משנה בתחילה הלכות מילה למה לא מנה הרמב"ם מצוה זו בתר"ג מצוות).

(ב) למוֹל עבדיו. ואפילו שמצוה למוֹל את העבדים אין מלים אותו אלא אם כן ירצה העבד, וכפי שיתבאר בהמשך, כיון שאם נמול אותו בעל כורחו ודאי לא יקיים את המצוות המוטלות עליו וגם יבוא להכשיל את רבו באיסור והיתר, ואם כן למה למוֹל אותו (לבוש סע"ף ג).

(ג) מצוה על בית דין למוֹלו. שהרי כתוב (בראשית יב, יז) המול לכם כל זכר (ב"ח). ואם לא מלו אותו בית דין אינו מחויב למוֹל את עצמו, כי אין העבד חייב אלא במצוות שהאשה חייבת בהם ואשה אינה חייבת למוֹל את בנה. ומכאן שגם עבד אינו מצווה למוֹל את בנו העבד (רעק"א, ערוך השולחן אות א). ולפי זה עבד עברי שניתן לו שפחה וילדה, אין האם השפחה חייבת למוֹלו. ולפי דעת המקנה (קידושין כט.) שגם נשים חייבות במצות מילה שמחויבים כל ישראל למוֹל, ולא נתמעטו רק מחיוב של אב לבנו, צריך עיון האם עבד חייב למוֹל עצמו, וכן האם אמו השפחה חייבת למוֹלו (בני בנימין על הרמב"ם מילה פ"א ה"א).

(ד) אלא ביום. שכתוב (בראשית יז, כו) בעצם היום הזה נימול וגו' יליד בית ומקנת כסף וגו'. ואפילו העבדים שנימולים ליום אחד אינם נימולים אלא ביום (ב"ח, ש"ך סק"א).

(ה) ביום. ולכתחילה צריך שלשה בשעת מילת עבד או טבילת עבדות או טבילת שחרור, ובדיעבד אם לא היה שלשה צריך עיון (ב"ח וש"ך סק"א).

(ו) ויליד בית. שנתעברה אמו השפחה בבית ישראל וילדה ברשותו (ט"ז סק"א).

(ז) ומקנת כסף. שקנה הולד, ובין שקנאו מיד אחר שנוֹלַד או כשהוא עדיין במעי אמו בשעת הקנין.

(ח) נימול לאחד. ואפילו טבלה קודם שתלד (טור, והביאו הש"ך סק"ב). וכתב הב"ח שכן הדין גם בשפחה של ישראל אחר שכבר טבלה קודם שנתעברה, בנה הקנוי לאדון אחר נימול ליום אחד, כיון שאין לרבו חלק באמו (ב"ח, ש"ך סק"ב).

(ט) כל שכן קנה שפחה וולדה עמה. פירוש: וולדה שנוֹלַד לה כבר (פרישה סק"ה).

(י) ויש מקנת כסף שנימול לשמונה, ויש יליד בית שנימול לאותו יום שנוֹלַד. שהרי כתוב אחד אומר (שם, יב) ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף וגו', וכתוב אחד אומר (שם, יג) המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף, ולא כתוב בן שמונת ימים, משמע שנימולים אפילו ליום אחד (רש"י שבת קלה: ד"ה יש) על כרחך שיש יליד בית ומקנת כסף שנימולים ליום אחד ויש שנימולים לשמונה.

שְׁנֵמוֹל לַח, וַיֵּשׁ יֶלֶד בֵּית שְׁנֵמוֹל לְאוֹתוֹ יוֹם שְׁנוּלֵד. כִּיצַד, (יא) לִקַּח שְׁפָחָה וְעַבְרָה עִמָּה, וַיֵּלְדָה, הָרִי זֶה נִמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁלִּקַּח הָעֶבֶר בְּפָנָי עֲצָמוֹ, וְהָרִי הָעֶבֶר מִקֶּנֶת כֶּסֶף, (יב) הוֹאִיל וְלִקַּח אִמּוֹ קֹדֶם שְׁנוּלֵד, (יג) נִמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה. (יד) לִקַּח שְׁפָחָה לְעַבְרִיָּה, אוֹ שֶׁלִּקַּח שְׁפָחָה עַל מִנַּת שְׁלֹא לְהַטְבִּילָהּ לְשֵׁם עֲבָדוֹת, אֵף עַל פִּי שְׁנוּלֵד בְּרִשּׁוֹתָו וְנִתְעַבְּרָה בְּבֵיתוֹ (טו), נִמּוֹל בַּיּוֹם שְׁנוּלֵד, שֶׁהָרִי הַנּוּלֵד הַזֶּה כָּאֵלוֹ הוּא מִקֶּנֶת כֶּסֶף לְבָדוֹ, וְכָאֵלוֹ הַיּוֹם קָנָאוֹ, שֶׁאֵין אִמּוֹ בְּכָלֵל שְׁפָחוֹת יִשְׂרָאֵל, כְּדִי שִׁיְהִיָּהּ הֵבֶן יֶלֶד בֵּית. (טו) וְאִם טְבֵּלָה אִמּוֹ אַחֵר שִׁילְדָה, (טז) הָרִי זֶה נִמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה. ב כֶּשֶׁם שִׁמְלֵת הַבָּנִים (יז) דּוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת, כִּף מִלֵּת הָעֲבָדִים שֶׁהֵם נִמּוֹלִים לְשִׁמּוֹנָה דּוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת, חוּץ מִיֵּלֶד בֵּית וּמִקֶּנֶת כֶּסֶף שְׁלֹא טְבֵּלָה אִמּוֹ עַד שִׁילְדָה, (יח) שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁהֵם נִמּוֹלִים לְשִׁמּוֹנָה (יט) אֵינֶם דּוּחִים אֶת (כ) הַשְּׁבֵת. ג (כא) הָעֶבֶד הַנִּלְקַח

~~~ דעה ברורה ~~~

(יא) לִקַּח שְׁפָחָה וְעוֹבְרָה עִמָּה. ואפילו שלא טבלה נימול לשמונה, כיון שילדתו בביתו, ודומה ליליד בית (לבוש, ש"ך סק"ג).

(יב) הוֹאִיל וְלִקַּח אִמּוֹ קֹדֶם שְׁנוּלֵד. והעובר היה במעיה, הרי הולד נולד ברשותו (ט"ז סק"ב).

(יג) נִמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה. וזה לחומרא שאינו נימול קודם שמונה, אבל אם מל אותו בתוך שמונה אינו צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית (פרישה סק"י).

(יד) לִקַּח שְׁפָחָה לְעוֹבְרִיָּה. שאין לו בגוף השפחה כלום רק בולדותיה (לבוש).

(טו) וְאִם טְבֵּלָה אִמּוֹ אַחֵר שִׁילְדָה. שנעשית שפחת ישראל (לבוש).

(טז) הָרִי זֶה נִמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה. כי הוא דומה ליליד בית (לבוש). ואפילו שבשעת קניית האם התנו על מנת שלא להטבילה מכל מקום מיד בשעה שטבלה בטל התנאי ונחשב כאילו קנאה האם בלא תנאי (ט"ז סק"ג) והגר"א (סק"ז) נסתפק בדין זה אולי נימול ליום אחד.

(יז) דּוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת. כמו שנלמד מביום השמיני ימול (ויקרא יב, ג).

(יח) שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁהֵם נִימּוֹלִים לְשִׁמּוֹנָה. מכח ספק האם הלכה כדעה שנימולים לשמונה או כדעה שנימולים ביום שנולדו (לבוש סעיף ב, ט"ז סק"ד). ויש מי שאומר שנימולים לשמונה מעיקר הדין, ומכל מקום אינם דוחים את השבת משום שיש ספק במחלוקת האמוראים (שבת קלה:) הלכה כמי (הגר"א סק"ח).

(יט) אֵינֶם דּוּחִים אֶת הַשְּׁבֵת. כי מספק לא דוחים שבת, כי אם ההלכה כדעה שנימולים ליום אחד אם כן המילה בשבת אינה מילה בזמנה (ט"ז סק"ד) ותידחה ליום ראשון אפילו שהוא יום תשיעי משנולדו (ש"ך סק"ז). ואפילו שאינם דוחים את השבת מכל מקום אם חל יום שמיני ללידתם ביום חמישי יש למול אותם ואין חוששים שיצטרכו לחלל עליהם את השבת (כנסת הגדולה בתשובה יורה דעה סימן רכד, שיו"ר ברכה סק"א).

(כ) הַשְּׁבֵת. ומשמע שאם טבלה קודם שילדה נימול לשמונה ודוחה מילתם את השבת, בין ביליד בית ובין במקנת כסף (וכן דעת הטור) אבל רבינו ירוחם (נתיב כ"ד) פסק שאין מחללים שבת על מילת עבדים אפילו טבלה אמו ואחר כך ילדה, כי הכלל שאמרו כל הנימול לשמונה מחללים עליו את השבת נאמר רק על קטן ישראל (ומביאו

דרכי משה והגהת דרישה וש"ך סק"ו).

שלחן ערוך

הלכות עבדים סימן רסז

מִהֶעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹמְרִים לוֹ: (כב) רְצוֹנָה שֶׁתִּכְנַס לְכָלֵּל עַבְדֵי יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶה מִהַפְשָׁרִים, אוֹ לֹא. אִם רָצָה, מוֹדִיעֵין לוֹ עֲקָרֵי הַדָּת, וּמִקְצֵת מִצְוֹת קָלוֹת וְחִמּוּרוֹת וְעִנְשָׁן וּשְׁכָרָן, כִּמּוֹ שְׁמוֹדִיעֵין אֶת הַגֵּר, (כג) וּמִטְבִּילִין אוֹתוֹ (כד) כְּגֵר, (כה) וּמוֹדִיעֵין אוֹתוֹ כִּשְׁהוּא בְּמִים. וְהַעֲבֵד (כו) מִכֶּרֶךְ עַל הַטְּבִילָה (כז) וְלֹא הָאֲדוֹן (כח) פָּקַד הַחֹלֶץ וּבְמַגִּיד מַשְׁנֶה פָּקַד י"ג מֵאֲסוּרֵי בִּיאָה. ד' לָקַח עֶבֶד גָּדוֹל מִהֶעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְלֹא רָצָה הָעֶבֶד לְמַל, (כח) מִגִּלְגָּל עִמּוֹ כָּל י"ב חֳדָשׁ. יִתֵּר עַל כֵּן, (כט) אֲסוּר לְקִיּוֹמוֹ כִּשְׁהוּא עֶרֶל, אֲלֵא חוֹזֵר וּמוֹכְרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים. הֵגֵה: וְדוּקָא בְּמָקוֹם שֶׁקָּנְאוּ דְּלִי לְגִירָא לְעֵבֶד, דְּכָל אִם הִתְנָה בְּפָרֹשׁ שֶׁלֹּא לְמוֹלוֹ (טו) וּמִקְדְּכֵי ס"פ הַחֹלֶץ וּבְמַצָּ"ס פָּקַד א' מֵהַל' מִילָה וּפִי"ד מֵהַל' צ' וְכֹאכ"ד סָס, (ל) וְכֵן בְּמִדְּיוֹת אֲלֹו שֶׁאֲסוּר לְגִירָא שְׁוֹם גוֹי, הֵיךְ כָּאֲלוֹ הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא לְמוֹלוֹ (לא) וּמִתָּר לְקִיּוֹמוֹ עַל כֵּן כָּל זְמַן שֶׁיִּתְּנָה (ג"ז) בְּמִקְדְּכֵי סָס וְר' יְדוּסָס,

~~~ דעה ברורה ~~~

- (כא) **העבד. גדול** (לבוש אות ג).
- (כב) **רצונך שתכנס לכלל עבדי ישראל.** ולא שואלים לו כדרך ששואלים לגר מה ראית שבאת וכו' (ש"ך סק"ח).
- (כג) **ומטבילין אותו.** לרצונו (כמו שכתב המחבר בסעיף ה, מחנה אפרים בסוף הספר חידושי טור יורה דעה סימן רנז ד"ה דף ש"א) אחר שנתרפא מהמילה במקוה כשר לטבילת נדה ושלא יהיה שום חציצה על גופו, וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בעבד (ש"ך סימן רסח סק"ו).
- (כד) **כגר.** שכן נלמד מאבותינו שיצאו ממצרים בימי משה שכשיצאו ממצרים על מנת לקבל התורה מל אותם משה במצרים שנאמר (שמות יב, מח) וכל ערל זכר לא יאכל בו, שנצטוו למוֹל, וטבלו שכתוב (שם כד, ח) ויקח משה את הדם ויזרוק על העם, וכבר שנינו (כריתות ט.) שאין הזאה בלא טבילה. וגם נאמר לפני מתן תורה (שמות יט, ז) וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם, והוא טבילה (יבמות מו.) וגם הנשים טבלו שהרי אם לא כן במה נכנסו תחת כנפי השכינה.
- (כה) **ומודיעים אותו כשהוא במים.** שיטבול לשם עבדות, ושיקיים כל המצות שהאשה חייבת בהן, כי נלמד לה לה מאשה (לבוש).
- (כו) **מבדק.** כשמרים ראשו, ואי אפשר לברך קודם הטבילה שהרי עדיין לא נכנס לקדושה ואיך יברך אשר קדשנו. וכשמטבילים שפחה נשים מטבילות אותה ובית דין עומדים מבחוץ כמו שיתבאר בסימן רסח בטבילת גירות (ערוך השלחן אות יא).
- (כז) **ולא האדון.** כיון שהוא מעצמו ומרצונו חייב לקבלם עליו, גם הוא עצמו יברך על הטבילה ולא האדון (לבוש סעיף ג). ולדעת הגר"א (ס"ק ט"ז) כופה ומטבילה כי טבילת עבדות יכולה להיות בעל כורחו של העבד, ואם כן אין הברכה של טבילה שייך לעבד אלא לרבו, שהרי טבילתו תלויה בדעת האדון.
- (כח) **מגלגל עמו כל י"ב חודש.** אולי יתפתה (לבוש סעיף ד).
- (כט) **אסור לקיימו.** מהתורה (ב"ח, ש"ך סק"ט).
- (ל) **וכן במדינות אלו שאסור לגייר שום גוי.** אפילו אם לקח עבד ולא התנה עמו נחשב כאילו התנה עמו (ש"ך סק"י).
- (לא) **ומותר לקיימו ערל כל זמן שירצה.** וכל שכן שאין צורך למוֹל את העבדים ששוכרים לתקופה מסוימת שהרי אינם קנויים לו (ש"ך סק"י).

(לב) וְכֵן הוּא הַמִּנְהַג פְּשׁוּט. ה' (לג) אִם מֶלֶךְ אֶת עַבְדּוֹ וְהַטְבִּילוֹ בְּעַל כְּרָחוֹ לְשֵׁם עַבְדּוּת, (לד) לֹא עָשָׂה (לה) כָּלָיוּם. מֵיָדוֹ אִם עָשָׂה מְלָאוֹנוֹ (לו) וְנִהְיָ בְּמִלּוֹת שָׁל עֶבֶד, (לז) יָכוֹל (לח) לְשַׁחֲרֹו אַחֵר כֵּן: (לט) בַּעַ"כ (טז). ו' (מ) עֶבֶד קָטָן אוֹ שׁוֹטֵה, מְטַבִּילִין אוֹתוֹ (מא) עַל דַּעַת בֵּית דִּין.

~~~ דעה ברורה ~~~

(לב) וכן הוא המנהג פשוט. שנהגו בזמנם של המרדכי ורבינו ירוחם כמו שכתבו בספריהם, ורבינו הרמ"א נמשך בלשונו אחריהם, אבל בזמנו של רבינו הרמ"א כבר לא היה מצוי במדינות אלו שיקנו עבד לגופו, ובדבר שאינו מצוי לא שייך מנהג (ש"ך סק"י). ועוד יש לפרש: וכן המנהג פשוט, שבמקומות שיש חשש סכנה לקבל גרים, שאסור לסכן עצמו לקבל גרים ולמול אותם, ומי שמסכן את הציבור במקומות הללו דינו כרודף ומותר למוסרו למלכות (בית הלל).

(לג) אם מל את עבדו והטבילו. ומלשון המחבר משמע שקודם מילה ואחר כך טבילה (רוח חיים סק"ב) וכל שכן בזמנינו שכל הנימולים הם מדעתם ורצונם של העבדים, ואפילו שאין לו בו קנין הגוף מכל מקום כיון שיש לו בו קנין למעשה ידיו יכול לברך למול את העבדים (שו"ת זכור לאברהם [אביגדור] ח"ר"ד סימן יד).

(לד) לא עשה ולא כלום. כך היא גרסת הש"ך (סק"א) כיון שלא קיבל עליו עול מצוות מרצונו (לבוש סעיף ה) ויש פוסקים שנחשב טבילה (שם). וכל מה שלא עשה כלום היינו שאינו חייב במצוות אבל לגבי בישולי עובד כוכבים ולענין מגעו ביין שהוא מדרבנן דינו כעבד גמור שאינו אוסר (פתחי תשובה סק"א מהרד"כ ח"א סימן מט).

(לה) כלום. ואפילו בתחילה הסכים העבד למול ולטבול יכול לחזור בו ואם ימולו ויטבילו אותו בעל כורחו אינו כלום. ואפילו הלוקח שפחה מעוברת וילדה שצריך למול בנה והרי הוא עבד אם לא מלו אותו עד שגדל ואינו רוצה למול אין יכולים למול אותו ואינו כעבד (ערוך השולחן אות ט והסתפק בדעת הרעק"א עיין שם).

(לו) ונהג במצות של עבד. כמו שקנאו רבו מִיִּשְׂרָאֵל, או שקנאו מעובד כוכבים והטבילו לשם עבדות והיה עבד בביתו (טור, ש"ך סק"ב).

(לז) יכול לשחררו אחר כך בעל כורחו. אפילו שעל ידי השחרור יתוספו לו חיוב כל המצוות ועד עכשיו הסכים רק במצוות שהאשה חייבת בהם, ואדרבא זכות הוא לו שנכנס לקדושה (ערוך השולחן אות טו).

(לח) לשחררו. והחשוד על השפחה ונתעברה ושחררה האדון ואחר כך כנסה החשוד אין אומרים לו לגרשה, ומכל מקום יש לו להמתין עשרים וארבע חודש מהלידה כמו כל גרושה שילדה (שו"ת זכור לאברהם [אביגדור] ח"ר"ד סימן טו).

(לט) בעל כורחו. כי נלמד מגט אשה, וכמו שהאשה מתגרשת בעל כורחה כן העבד משתחרר בעל כורחו (לבוש סעיף ה).

(מ) עבד קטן. בין שלקח אמו מעוברת ואמו טבלה לשם עבדות שאז בנה נולד בעבדותו, ובין בלוקח עבד קטן ומלו וטבלו לשם עבדות על דעת אביו או אמו, ואינו יכול לחזור בו משיגדל (ערוך השולחן אות ח).

(מא) על דעת בית דין. כי זכות הוא לו במה שנכנס לכלל ישראל להתחייב במקצת מצוות, ואפילו שהטבילה הוא לשם עבדות שהרי הוא כבר עבדו לפני הטבילה (מעייני ישועה סק"א. ובזה מיושב הסתירה בדברי המחבר שהקשה המחנה אפרים בחידושי טור יורה דעה סימן רנז ד"ה שם כתב: צריך עיון שבגר שייך לומר זכות הוא לו לטבול אבל בעבד שמטבילים אותו לשם עבדות חובה היא לו, ועל כרחק צריך לומר שדעת המחבר כדעת רש"י שהביא הבית יוסף שטבילת עבדות היא בעל כורחו, ומהתימה על המחבר שפסק בסעיף הקודם

שלחן ערוך

הלכות עבדים סימן רסז

ז כְּשִׁישְׁתַּחֲרַר הָעֶבֶד (מב) צָרִיךְ טְבִילָה אַחֵר כִּף (מג) בַּפְּנֵי שְׁלֹשָׁה, וְאֵין צָרִיךְ לְקַבֵּל
עָלָיו מִצּוֹת וּלְהוֹדִיעוֹ עֲקָרֵי הַדָּת, שֶׁכָּבֵר הוֹדִיעוּהוּ כְּשִׁטְבַל לְשֵׁם עֲבָדוֹת. ח עֶבֶד
(עוֹבֵד כּוֹכְבִּים) שֶׁמָּלְאוּ רַבּוֹ וְחֹזֵר לְגִיּוּתוֹ וּמְכָרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים, וְחֹזֵר יִשְׂרָאֵל וְקִנְאוֹ מִמֶּנּוּ,
הָרִי הוּא כִּי־יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר (מד) וְאֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה אֲלָא מְלָקוֹת. וְגַם אֲוִמְרִים שְׁמַכְל מְקוֹם
(מה) לְכַתְּחִלָּה חוֹזְרִין וּמְטַבְּלִין אוֹתוֹ לְמַעַלָּה בְּעֵלְמָא (נ"י פ' ה' הו"ז). ט (מו) הַלּוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד
כּוֹכְבִּים, (מז) אֵין הַגּוֹף קִנּוּי לוֹ (מח) עַד שִׁיטְבִּילְנוּ לְשֵׁם עֲבָדוֹת. הַלֶּכֶף אִם קָדַם
(מט) וְטָבַל (ו) לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין, (נא) הָרִי הוּא (נב) בֶּן חוֹרִין. הַגֵּה: וּמְכָל מְקוֹם לָרִי לְשֵׁם לְרֵבּוֹ

~~~ דעה ברורה ~~~

כר"ף שאם מל את עבדו והטבילו בעל כורחו לא עשה כלום, ופסקה לזה). ולדעת הגר"א (סק"ב) כיון שטבילת
עבד הוא בעל כורחו לכן מטבילו על דעת בית דין.

(מב) צריך טבילה אחר כך. ונחלקו הראשונים האם הטבילה מהתורה או מדרבנן,
ולכן אם קידש בת ישראל לפני שטבל קידושו ספק (ענין היטב ברעק"א).

(מג) בפני שלשה. ובשפחה נחלקו הפוסקים האם צריכה טבילה אחרת, ויש לחוש
ולהטבילה בפני שלשה. אך אם טבלה תחילה בפני שלשה בנהר לשם עבדות והיתה
מסוכנת ששטפה נהר, ואחר כך להטבילה בנהר אי אפשר כי יש סכנה ובבית המרחץ
אי אפשר להיכנס אנשים מפני הגויים יש להקל שתטבול בבית המרחץ בפני נשים

(בית דוד סוף סימן כקג, ברכי יוסף סק"ב).

(מד) ואינו צריך טבילה. כיון שכבר נימול ונטבל לשם עבדות פעם ראשונה והכניסו
תחת כנפי השכינה (טור בשם גאון). וכל שכן אם נטבל לשם גירות שאינו צריך טבילה
אחרת שהרי כבר הוא ישראל מומר (ש"ך סק"ד).

(מה) לכתחילה חוזרין ומטבילין אותו למעלה בעלמא. כמו שבכל מומר מחמירים
שיטבול מדרבנן (כמבואר בסוף סימן רסח, ש"ך סקט"ו) וכן כתב מהרש"ל ששמע וראה שהמנהג
היה להטביל המומרים ושיגלחו את כל שערן מקודם (דרישה, ט"ז סק"ה).

(מו) הלוקח עבד מן העובדי כוכבים. אפילו שקנאו באחד מדרכי הקנין שהעבד נקנה
בהם (ש"ך סקט"ז).

(מז) אין הגוף קנו לו. אלא למעשה ידיו בלבד (ש"ך סק"ז) שהרי כתוב (ויקרא כה, מה) וגם
מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו, ודרשו חז"ל אתם תקנו מהם ולא הם
קונים מהם, ולא הם קונים זה מזה, לגופו אלא למעשה ידיו, ולכן כשחזר ולקחו
הישראל מיד הגוי לא קנה ממנו אלא זכותו דהיינו מעשה ידיו (ט"ז סק"ו).

(מח) עד שיטבילנו לשום עבדות. ושוב לא יוכל לעשות עצמו בן חורין (ש"ך סק"ח).

(מט) וטבל. בפני רבו או שלא בפני רבו (ש"ך סק"ט).

(נ) לשם בן חורין. ואפילו לא אמר בפיו אלא חשב.

(נא) הרי הוא בן חורין. וישראל גמור הוא ואינו עבד, ואסור להשתמש בו כמו
בישראל שכתוב (ויקרא כה, מו) ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך (לבוש)

וגם אינו צריך גט שחרור שהרי אין לו בו קנין הגוף (ש"ך סק"ח).

(נב) בן חורין. וכן אם אמר לו רבו קודם טבילה לך ואל תהיה עבד אינו צריך גט
שחרור (ש"ך סק"ח) ומותר מיד בבית ישראל אבל פשוט שגם שאמר לו רבו לך ואל תהיה
עבד צריך לשלם לרבו הכסף ששילם כשקנה אותו (חדרי דעה). וכל זה בישראל שקנה
עבד או גר שיש לו עבדים וקדמו עבדיו וטבלו לפני שטבל רבם הגר שנעשים בני

דָּמְיוּ שֶׁנָּתַן בְּעָלוֹ (נ"י פ' החולץ ובמ"מ פ"ג דל"ב ובג"ס ר"ב ש"ל ריטב"א ור' יוחנן ועוד פוסקים עין בית יוסף). וְאִם טָבְלוּ בַּיָּם לֹא אָחֵר לִשְׁם בֶּן חוֹרִין, כִּי־יָדָה לְשֵׁם לֹא, (נג)אִם יָדַע שֶׁהוּא עֲבָדוֹ שֶׁל זֶה (ש"ס בב"א). אֲבָל אִם לֹא טָבְלוּ, אֲלֹא שֶׁהָשִׂיא עָלָה לְעַבְדֵּי לְטַבֵּל לִשְׁם בֶּן חוֹרִין, פְּטוּר. (תשובת הרשב"א וְלֹא בְּפִת יוֹסֵף שֶׁנֶּתַב שְׁחֻלָּה אֲרֻבֵּנִי יוֹחֵם וְעֵין בֵּית חָדָשׁ). (נד)לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַטִּיל עָלָיו שׁוּם עֲבוּדָה בְּעוֹדוֹ בְּמִים, שִׁיְהֵא נִרְאָה כְּעַבֵּד, שֶׁלֹּא יִקְדִּים וְיֹאמַר: אֲנִי טוֹבֵל לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכְבִּים שְׂמוּכָר אֶת עַצְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל, קוֹנֶה גוֹפוֹ מִיָּד וְאִינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּים לְטַבֵּל לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין. י בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁשְּׁשֻׁלָּק עֶבֶד מִהָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים אֵין הַגּוֹף קָנוֹי לוֹ, כְּשִׁאוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים קָנָה אוֹתוֹ עֶבֶד עַל יְדֵי שְׂנֵמֶכֶר לוֹ הוּא עַצְמוֹ. (נה)אֲבָל אִם קָנָא בְּדִינָא דְּמַלְכוּתָא, (נו)דְּקָנִי לִיָּה גּוֹפִיָּה, וְלִקְחוּ מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל, אִם קָדָם וְטָבֵל לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין לֹא קָנָה עַצְמוֹ בֶּן חוֹרִין. יא מִי שִׁישׁ לוֹ שֶׁפָּתַח וַעֲדִין לֹא טָבְלָה לְשֵׁם עֲבָדוֹת, אֲסוּר לְאַחֵר לְהַטְבִּילָה בְּלֹא רְשׁוּת הָאֲדוֹן. הַגָּה: דְּשִׁמָּה הֶאֱלֹז אִינוֹ נֹכָח לְטַבֵּל לִשְׁם עֲבָדוֹת, דְּעִדְפִּיָּא לִיָּה שֶׁהוּא עוֹבֵדָה פּוֹכְכִים דִּיכּוֹלָה לְעַשׂוֹת לְכָרְיוֹ בְּשִׁפְתָּה, גַּם יוֹכֵל לְמַכְרָה לְעוֹבֵד פּוֹכְכִים. (נז)וְאִם עֶבֶר וְטָבְלָה, כִּי־יָדָה לְשֵׁם לְחָלוֹן הִזְקוּ שְׁעָה לוֹ (רַבֵּנּוּ יוֹחֵם נָחִיב י"א). יב הִמָּל אֶת הָעֲבָדִים, מִכָּרָךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצֻוּנוּ (נח)לְמוֹל אֶת הָעֲבָדִים. (וּאִם מֶלֶךְ עֶבֶד

~~ דעה ברורה ~~

חורין אפילו לא פירשו בשעת טבילה שטובלים לשם בני חורין אלא טבלו סתם על דעת כן, אבל אם טבל רבם תחילה ואחר כך טבלו הם לא קנו עצמן להיות בני חורין אלא אם פירשו שטובלים לשם חירות. כך הוא לדעת המחבר, אבל לדעת כמה ראשונים אפילו עבדי ישראל לא קנו עצמם בני חורין אלא אם אמרו בשעת טבילה הריני טובל בפניכם לשם גירות. ואם טבל בפני רבו אינו צריך לפרש אלא כיון שטבל סתם נשתחרר (ש"ך סק"ט).

(נג) **אם ידע שהוא עבדו של זה.** שאז חייב מזיק אפילו בהיזק שאינו ניכר, אבל אם לא ידע קיימא לו שהיזק שאינו ניכר בשוגג פטור מלשלם (חדרי דעה).
(נד) **לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים.** וכדי שלא יזכה בעצמו בן חורין בשעה שמכניס ראשו למים לכן צריך כבר קודם שטובל ראשו להטיל עליו שום עבודה כמו לקשור חבל על גופו ומיד אחר שישגוע המים בגופו יהדקם כך שבעודו במים בשעת הכנסת הראש הוא כבר נראה כעבד (חדרי דעה).
(נה) **אבל אם קנאו בדינא דמלכותא.** או לקח אותו במלחמה (ש"ך סק"ב) וכשלא יודעים האם קנאו הגוי בדין המלכות או במוכר עצמו, אנו מחזיקים אותו שנקנה בדין המלכות (רעק"א).

(נו) **דקני ליה גופיה.** וכן עיקר ולא כדעות שאפילו קנאו בדין המלכות אין גופו קנו לו (ש"ך סק"ב).

(נז) **ואם עבר וטבלה צריך לשלם.** שהרי ידע שהוא מזיקו ולכן חייב אפילו שההיזק אינו ניכר (בית הלל סק"ג) ומלבד חיוב מזיק אסור משום גזלה שגוזל ממנו המצוה ואם כן אפילו אם רוצה האדון לטובלה אסור לאחר להטבילה בלא הסכמתו (הגר"א סק"ד) אבל אם רק שיכנעה שתטבול אינו צריך לשלם (כמבואר בסעיף ט. ש"ך סק"א).
(נח) **למול.** ונהגו לברך על המילה (פתחי תשובה סק"ב מהרשב"ש סימן פט).

שלחן ערוך

הלכות עבדים סימן רסז

שָׁלַח לַחֲרִים, מִצְוָה עַל מִלַּת הָעֶבְדִּים (נט) וְאַחֵר כֵּךְ (ס) מִבְּרֵךְ: אֶקְבִּי לְמוֹל אֶת הָעֶבְדִּים (סא) וְלִהְטִיף מֵהֶם (סב) דָּם בְּרִית וְכו' (סג) בְּרוּךְ אַתָּה ה' כּוֹרֵת הַבְּרִית. יג צָרִיךְ (סד) לְכַסּוֹת עֲרוֹתוֹ בְּשֵׁעַת בִּרְכָּה, (סה) פִּינֵן שֶׁהוּא גָדוֹל. יד (סו) אֵין עֶבֶד עֲבָרִי נוֹהֵג אֱלֹא (סז) בְּזִמְנֵן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהִנֵּי מְלִי לְמִקְנֵיהָ גּוֹפִיָּה לְשֹׂאֵר דִּינֵי עֶבֶד עֲבָרִי, אֲבָל הֵיכָא דִּקְנִיָּה שְׂבָאִי לְמַעֲשֵׂה יָדָיו בְּדִינָא דְּמַלְכוּתָא, (סח) כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבָּה בְּמַלְחָמָה

~~~ דעה ברורה ~~~

(נט) ואחר כך מברך. על הכוס בורא פרי הגפן ואחר כך ברכה זו (ש"ך סקכ"ב) והוא במקום ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו (לבוש סעיף יב).

(ס) מברך. רבו של עבד (ב"ח) ויש אומרים המברך על הכוס יהיה מי שיהיה (פרישה, וכן משמע שנוטה דעת הש"ך סקכ"ב).

(סא) ולהטיף מהם וכו'. ותקנו לומר לשון זה לפי שיש כמה גרים שמתגיירים כשהם נימולים ועיקר מילתן הוא הטפת דם ברית לכן תיקנו נוסח זה לכולם בין לעבדים ובין לגרים (לבוש סעיף יב, שלחן גבוה סקכ"ב).

(סב) דם ברית. שאלמלא דם ברית חקות שמים וארץ לא נתקיימו, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמת, ברוך אתה ד' כורת הברית (ש"ך סקכ"ג וכדעת הפרישה ולא כב"ח שאינו חותם).

(סג) ברוך אתה ד' כורת הברית. ולדעת כמה ראשונים אינו חותם, וספק ברכות להקל ולא יכנס בספק ברכה לבטלה (שלחן גבוה סקכ"ב).

(סד) לכסות. וכיסוי זכויות או בכל דבר שנראה דרכו אינו נחשב כיסוי (כנסת הגדולה הגהות הטור אות כא מהרדב"ז ח"ב סימן רס).

(סה) כיון שהוא גדול. ויש כאן משום לא יראה בך ערות דבר. אבל קטן פחות מבן תשע שנים ויום אחד שאינו ראוי לביאה אינו צריך לכסות (ש"ך סקכ"ד).

(סו) אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וכו'. פירוש: אין דין עבד עברי נוהג לעניין לצאת בשש וביובל ובגירעון כסף ואסור בשפחה כנענית, אבל נוהג לעניין מעשה ידיו שהם שייכים למי שקנה אותו, ודווקא אם נשבה במלחמה וקנאו המלך כדון השבויים, וגזר המלך שימכרו את כל השבויים למעשה ידיהם, ודין המלכות דין והמכירה מכירה, ואם יקנה אותו השבאי הרי הוא קנוי לו למעשה ידיו, וישראל שרוצה יכול לקנותו מהשבאי ודינו כעבד עברי לעניין מעשה ידיו שחייב לעבוד לרבו הישראל, ואם ירצה העבד יכול לשלם לרבו הישראל שקנאו מהגוי את התשלום ששילם בעבורו או כפי דמי שוויו מה שפחות, ואם קנאו במאה ושוה תשעים נותן תשעים ואם לקחו בתשעים ושוה מאה נותן תשעים, ויוצא לחירות.

(סז) בזמן שהיובל נוהג. כמו שכתוב (ויקרא כה, ז) עד שנת היובל יעבוד עמך (ערכין כט.) הרי שדיניו תלויים ביובל, וכיון שעכשיו אין יכולים לקיים כל דיניו לכן אינו נוהג כלל. ויש מי שאומר שיהודי המוכר עצמו בזמן הזה לגוי קנוי קנין הגוף וצריך גט שחרור (ש"ת הרדב"ז סימן ה) ומדברי המחבר כאן צריך עיון שהרי בזמן הזה אין לו דין רק כשכיר וכפועל, ואפילו אם מכר עצמו לכל ימי חייו, ואם ירצה השוכר לפטרו יכול לפטרו בלא גט שחרור (ויברך דוד מספר דברים נחמדים בחיזושים אות יז).

(סח) כגון שנשבה במלחמה, שמכרהו גובי המס. אבל אם נשבה בזמן שלום לא קנאו השבאי בדין המלכות וגם רבו שני לא קנו כלל, והדין הוא שיוצא ממנו בלי דמים (טור בשם הרמ"ה והביאו הש"ך סקכ"ה, ובשלחן גבוה סקכ"ו לא ידע למה השמיטו המחבר).

שֶׁמִכְרוּהוּ גֹבֵי הַמָּס, הָדָר מְצִי לְזִבְנוֹי יִשְׂרָאֵל לְמַעֲשֵׂה יָדָיו, (סט) וּמְצִי הָאִי עֶבֶד לְמִיָּהֵב לְרַבִּיָּהּ יִשְׂרָאֵל (ע) דְּמִי מִקְנָתוֹ אוֹ דְּמִי שְׁוִי, וְנִפְיָק, יָד הָאֲדוֹן עַל הַתַּחְתּוֹנָה (עא) לִקְחַת הַפְּחוֹת. טו (עב) אֲנָשִׁים שְׂאִינָם נוֹהֲגִים כְּשׁוֹרָה, מֵתָר לְרֹדוֹתָן בַּחֲזָקָה (עג) וְלִהְשֹׁתָעֶבֶד בָּהֶם. טז מֶלֶךְ שֶׁגָּזַר שְׁכָל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמָּס הַקָּצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ יִשְׁתַּעֲבֶד לָזֶה שֶׁנָּתַן הַמָּס עַל יָדוֹ, הָרִי זֶה מֵתָר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ יוֹתֵר מִדָּא, (עד) אָבֵל לֹא כְּעֶבֶד. וְאִם אֵינוֹ נוֹהֵג כְּשׁוֹרָה, (עה) מֵתָר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעֶבֶד. יז (עו) הַקֹּנֶה עֶבֶד עֹבֵד כּוֹכְבִּים מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ מְעֹבֵד כּוֹכְבִּים, וְכֵן עֹבֵד כּוֹכְבִּים

~~~ דעה ברורה ~~~

(סט) וּמְצִי הָאִי עֶבֶד לְמִיָּהֵב לְרַבִּיָּהּ דְּמִי מִקְנָתוֹ אוֹ דְּמִי שְׁוִי וְנִפְיָק. שהרי אין דינו כעבד אלא כפועל שיכול לחזור בו (שלחן גבוה סק"ו) והכסף ששילמו בעבורו הם כחוב שהוא חייב לשלם, ולא אומרים כיון שעשה מצות פדיון שבויים לא צריך לשלם לו כלום (מהרב"ל ח"ג סימן ז), ומתי שיתן את הדמים בין בתחילת ממכרו או אחר כך יצא לחירות, אבל כל זמן שלא שילם מעשה ידיו לרבו ישראל ואפילו אם הם שווים יותר מדמי מקנתו או שוויו (ש"ך סק"ו).

(ע) דְּמִי מִקְנָתוֹ. אבל אינו יוצא בגרעון כסף כיון שאין דין עבד עברי נוהג בזמן הזה, ואם כן אין זמן לעבדות שיהיה אפשר לגרע חשבון כך וכך שנים (ב"ח פרישה, ש"ך סק"ז). ואפילו שנותן לו את כל הסכום שקנה אותו אין בזה משום איסור ריבית (בית יוסף). (עא) לִיקַח הַפְּחוֹת. וכפסק זה של המחבר כתב הרמ"א בסימן רנ"ב סעיף י"ב וזה לשונו: הפודה חבירו מן השביה חייב לשלם לו אם אית ליה לשלם, ולא אמרינן דהוא מבריא ארי מנכסי חבירו. וצריך לשלם לו מיד ולא יוכל למימר אני צית לך דין. ואם אית ליה אחר כך טענה עליו יתבענו לדין. דבלא זה אין אדם פודה את חבירו, עד כאן לשונו (ועיין שם בדעה ברורה). ויש מי שאומר כיון שאין קנינו קנין אלא מצות פדיון שבויים אינו חייב לפרוע לו (מחנה אפרים הלכות עבדים סימן ג) והעיקר כמחבר והרמ"א (דעת תורה סימן רנב סעיף יב).

(עב) אֲנָשִׁים. ישראלים (ש"ך סק"ח).

(עג) וְלִהְשֹׁתָעֶבֶד בָּהֶם. שהרי כתוב לעולם בהם תעבדו ובאחיכם וגו', ודרשו פעמים שאתה משתעבד באחיכם כמו שאתה משתעבד בעבד כנעני, והיינו באנשים שאינם נוהגים כשורה, אבל אם נוהג כשורה עליו נאמר ובאחיכם בני ישראל איש באחיו, כלומר שנוהג כשורה כבני ישראל תנהג בו כמו איש באחיו (ב"מ עג:).

(עד) אָבֵל לֹא כְּעֶבֶד. וגם אינו צריך גט שחרור לפי שאין גופו קנוי לו כיון שהוא ישראל, אבל אם הוא עובד כוכבים ונמכר בגלל שלא שילם את המס הרי הוא כעבד כנעני לכל דבריו (ש"ך סק"ט).

(עה) מוֹתֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעֶבֶד. אבל אינו יוצא בשש ובסימנים ואסור בשפחה (טור, ופרישה סק"ד). ולפי הלכה זו מי שגזר המלך עליו בעבור חוב לעבוד עבודות שירות מותר למעסיק להעבידו ולא יעבידו קשה כעבד אלא אם אינו נוהג בדיני התורה כשורה.

(עו) הַקֹּנֶה עֶבֶד עֹבֵד כּוֹכְבִּים. שדין עבד כנעני נוהג בכל זמן (בית יוסף).

שלחן ערוך

הלכות עבדים סימן רסז

שֶׁמֶכֶר עֲצָמוֹ לְיִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁמֶכֶר בְּנָיו וּבָנוֹתָיו, (עז) הָרִי הוּא כְּעֶבֶד (עח) כְּנַעֲנִי, אֲלֵא שְׁאוֹתוֹ שְׁלוּקָה מַעֲבִיד כּוֹכְבִּים (עט) אֵין גּוֹפּוֹ קְנוֹי אֲלֵא לְמַעֲשֵׂה יָדָיו, אֲלֵא אִם כֵּן קָנָא בְּדִינָא דְּמַלְכוּתָא (ממִּשְׁמַעוֹת הַתּוֹסֵפוֹת וד"ע לְדַעַת הַרְמַשׁ"ס וְעֵין צִית יוֹסֵף). וּבִכְלָם, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הִטְבִּילוּ לְשֵׁם עֲבָדוֹת, דִּינוּ כְּעֹבֵד כּוֹכְבִּים לְכָל דְּבָר. וְלֹאֲחֵר שִׁטְבִּילְנוּ לְשֵׁם עֲבָדוֹת, הוּא עֶבֶד (פ) וְחַיִּב בְּמִצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חֵיבַת בָּהֶן, וּבְעֶבֶד זֶה (פא) מֵתָר לְעֶבֶד בְּפָרָה. וְאִף עַל פִּי שֶׁהָדִין כָּהֵן, מִמַּדַּת חֲסִידוֹת וְדַרְכֵי הַחֲכָמָה שֶׁיֵּהָא אָדָם רַחֲמָן וְלֹא יִכְבִּיד עָלָיו עַל עֶבְדּוֹ וְלֹא יִצָּר לוֹ, וְיֵאָכִילְהוּ וְיִשְׁקְהוּ מִכָּל מֵאָכֵל וּמִשְׁקָה, (פב) וְלֹא יִבְזֶהוּ לֹא בִיד וְלֹא בְּדַבָּרִים וְלֹא יִרְבֶּה עָלָיו צַעֲקוֹת וְכַעַס, אֲלֵא יְדַבֵּר עִמּוֹ בְּנִחַת

~~~ דעה ברורה ~~~

(עז) הָרִי הוּא כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי. שְׁנֵאמַר (ויקרא כה, מה) מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוֹ בְּאַרְצְכֶם (בית יוסף).

(עח) כְּנַעֲנִי. וְכָל עֶבֶד נִקְרָא עֶבֶד כְּנַעֲנִי עַל שֵׁם כְּנַעַן שֶׁכְּתוּב בּוֹ (בראשית ט, כה) אֲרוֹר כְּנַעַן עֶבֶד עַבְדִּים יִהְיֶה, שֶׁהוֹקְצָה לְעַבְדוֹת (פרישה סק"מ).

(עט) אֵין גּוֹפּוֹ קְנוֹי. וְאִם קֵדָם וְטַבֵּל עֲצָמוֹ לְשֵׁם בֵּן חוֹרִין נַעֲשֶׂה בֵּן חוֹרִין (ש"ך סק"ל).

(פ) וְחַיִּב בְּמִצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חֵיבַת בָּהֶם. בְּמִצְוֹת שֶׁהִזְמַן גִּרְמָא. וְלִכֵּן פְּטוֹר מִצִּיצִית, וּפְסוּל לַעֲשׂוֹת צִיצִית לְיִשְׂרָאֵל. וְלִדְעַת הַמִּנְהִיג (הובא בְּבֵית יוֹסֵף אוֹרַח חַיִּים סִימָן קֵט) אֲבָל יֵשׁ מִצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חֵיבַת בָּהֶם וְאֵין הָעֶבֶד חֵיב בָּהֶם כְּמִצְוֹת כִּיבוֹד אָב וְאִם שֶׁהָעֶבֶד פְּטוֹר כִּי אֵינוֹ מִתִּיחַס אַחֵר אָב וְאִם כָּלָל. וְגַם פְּטוֹר אִם הִכָּה אוֹ קָלַל אֲבִיו וְאִמּוֹ. וְכֵן אֵינוֹ בְּכָלִל מִצְוֹת פְּרִיָּה וְרִבְיָה. וְיֵשׁ מִי שֶׁאֹמֵר שֶׁאֵין הָעַבְדִּים נִקְרָאִים אָדָם וְאֵין נוֹטְלִים אֶת הַיָּדִים מֵעַבְדִּים כִּי צָרִיךְ כַּח אָדָם, וְצָרִיךְ עֵינָם שֶׁלֹּא מִצָּאֵנוּ כֵּן בְּפִירוּשׁ. וְקִבְרֵי עַבְדִּים אֵינָם מִטְמָאִים בְּאוֹהֶל כֶּשֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְנִקְרָא רַעְהוּ לִגְבִי מִשְׁלוֹחַ מִנּוֹת בְּפוֹרִים וְאִם שָׁלַח לוֹ יֵצָא. וְכֵן לִגְבִי בּוֹשֶׁת (כַּמְבֹּאֵר בְּמִגְן אֲבֵרָה סִימָן תִּרְצָה סק"א) וּמִטְמָאִים בְּנִגְעִים (רַמְבַּ"ם טוֹמָאֵת צִרְעַת פ"ט ה"א) וְשִׁחִיתָם כְּשֶׁרָה (מַחֲבֵר סִימָן א) וְנִחְלָקוּ הָאִם אִפִּילוֹ אֵינָם מִשְׁוֹחֲרִים כְּשֶׁמְכִירִים אוֹתָם שֶׁהֵם כְּשֶׁרִים שׁוֹחֲטִים לְכַתְחִילָה אוֹ דּוּקָא עַבְדִּים מִשְׁוֹחֲרִים שׁוֹחֲטִים לְכַתְחִילָה (רֵאָה טוֹרֵי זֶהָב שֵׁם סק"ב וּש"ך שֵׁם סק"ב) וְלַעֲנִיִּין עֲדוֹת נֶאֱמָנִים בְּאִיסוּרִים כָּל עַד אֶחָד (ש"ך י"ד סִימָן א סק"ב וְסִימָן קֵצוֹ סק"כ, וְתַבּוּאוֹת שׁוֹר אוֹת י"ח) אִם מְכִירִים אוֹתוֹ שֶׁהוּא בַּחֲזָקָת כְּשֵׁרוֹת, שֶׁהִרִי סֵתָם עַבְדִּים הֵם בְּכָלִל רִקִּים וּפּוֹחֲזִים וְאִיךְ נֶאֱמָן לָהֶם. וְכָל עֶבֶד אִפִּילוֹ מוֹחֲזָק בְּכִשְׁרוֹת בִּיּוֹתֵר אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל בְּדִיקַת חֲמֵץ שֶׁצָּרִיךְ דְּקוּק וְטִרְחָא רַבָּה בִּיּוֹתֵר וְכִמוֹ שֶׁאֵין הַנִּשְׁשִׁים נֶאֱמָנוֹת. וְאִפִּילוֹ הוּא חָצִי עֶבֶד וְחָצִי בֵּן חוֹרִין אֵינוֹ בְּכָלִל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִדִּין הַקֶּפֶת הָרֹאשׁ וְהַזָּקֵן עֶבֶד כְּנַעֲנִי חֵיב עֲלֵיהֶם. (פִּרֵי מִגְדִּים פִּתְיָה כּוֹלֶלֶת הַחֶלֶק הַשֵּׁנִי אוֹתִיּוֹת יח-ט). וְגַם לַעֲדוֹת אִשָּׁה נֶאֱמָן כְּשִׁידוּעַ שֶׁהוּא כְּשֶׁר (בֵּית שְׁמוּאֵל אֲבָן הַעֲזָר סִימָן יז סק"י).

(פא) מוֹתֵר לְעֶבֶד בְּפָרָה. שֶׁהִרִי לֹא נֶאֱמַר לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרָה אֲלֵא בְּעֶבֶד עֲבָרִי שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל גָּמוֹר (בֵּית יוֹסֵף).

(פב) וְלֹא יִבְזֶהוּ לֹא בִיד וְלֹא בְּדַבָּרִים. וְאִם יִבְזֶהוּ צָרִיךְ לִפְיִסּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן מִי שֶׁמִּבְיִישׁ לְמִי שֶׁאִסּוֹר לְבִיִּישׁ שֶׁצָּרִיךְ לִפְיִסּוֹ בְּמָה שִׁיּוּכָל (בֵּית הַלֵּל).

(פג) וַיִּשְׁמַע טַעֲנוֹתָיו. יח מֶלֶךְ עֹבֵד כּוֹכְבִּים שֶׁעָשָׂה מִלְחָמָה וְהֵבִיא שְׂבוּיִים וּמִכָּרָם, וְכֵן אִם הִרְשָׁה לְכָל מִי שִׁירְצָה שִׁילָף וַיִּגְנֹב מֵאִמָּה שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה יֵבִיא וַיִּמָּכֶר לַעֲצָמוֹ, וְכֵן אִם הָיָה דִּינָיו דָּכָל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמָּס יִמָּכֶר אוֹ מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה, כֶּף וְכָף אוֹ לֹא יַעֲשֶׂה, יִמָּכֶר, (פד) הָרִי דִּינָיו דִּין וְעֹבֵד הַנִּלְקָח בְּדִינִים אֵלּוּ הָרִי הוּא כְּעֹבֵד כְּנַעֲנִי (פה) לְכָל דִּבְרַי. יט הָאִשָּׁה קוֹנָה שְׁפָחוֹת אֲבָל אֵינָה קוֹנָה עֲבָדִים, (פו) אֲפִלּוּ קִטְנִים, (פז) מִפְּנֵי הַחֹשֶׁד.

~~~ דעה ברורה ~~~

(פג) וישמע טענותיו. ומי שמשעבד בני אדם או נותן חיתתו על בני אדם, משעבדים אותו לעתיד לבוא כבהמה, ואפילו מי שמענה בהמתו יותר מדאי (ספר חסידים סוף סימן קסט).

(פד) הרי דיניו דין. ומכאן משמע שמלך גוי יכול לכבוש במלחמה וכל השביה נקנה לו, ולכן יכול לתת רשות למכור את השבויים וכל שכן שכל המטלטלים שלו הם ומותר לקנות ממנו. ומצאנו בפוסקים כמה דעות:

א. שלכתחילה לא ניתנה הארץ לגויים לכבוש ולשבות שבויים אלא שאם עבר וכבש קנה בין אנשים ובין נשים, וכמו גזלן שקונה הגזילה, ובודאי אין היתר לגזול ומכל מקום קונה בלאוש (ב"ח, שו"ת חתם סופר יו"ד סימן יט).

ב. אפילו לדעות בראשונים שאין הגויים קונים בכיבוש מלחמה מכל מקום כיון שהיה בידו להורגו וליסרו כמו שירצה, ובשביל שלא הרגו באונס מיתה שעבד השבוי את נפשו להיות לו לעבד, והוא רצה באמת להקנות גם גופו רק שבאמת אינו יכול לקנות גופו. וכל שכן לדעת הפוסקים שיכול הגוי לכבוש במלחמה, וכן נראה עיקר שהתורה נתנה זכות שמי שכובש במלחמה יזכה ויהיה שלו, ואם כן גם עבדים קונים על ידי כיבוש (יד שאול סק"ז).

ג. אם באו גויים בני מדינה אחת במלחמה על גויים בני מדינה אחרת מצוה עליהם לעמוד נגדם ולהילחם אתם, ובמלחמה כזו שייך כיבוש מפני שהיא נחשבת מלחמת מצוה, וכל השלל שיבזזו כולו שלהם (ברוך טעם בספר מרגניתא דר"ב פ' חוקת ד"ה ע"כ יאמרו המושלים).

וכל זה באנשים אבל בנשים שאינם בנות מלחמה אין להם רשות לא הרגם ולא לכובשם, ורק את השפחות שציוה להם האדון ללכת למלחמה הותר להם לשבותם ונקנו להם במלחמה (מנחת סולת מצות מב אות ז ד"ה והנה).

וכל זה במלך שעשה מלחמה או שאמר, או קבוצה של כמה אנשים שאי אפשר להעמיד אותם בדין, אבל יחיד אלם שתקף את חבירו או אפילו קבוצה שלימה של שודדים שאם יתפסו אותם יעמידו אותם למשפט כל מה שגזלו ושדדו אנשים או חפצים לא קנו כלל (שו"ת דבר אברהם סימן א ענף ד, ועיין חלקו של יוסף [תרפ"ו] סימן י מה שהאריך בדעת הדבר אברהם).

(פה) לכל דבר. וגופו קנוי לו לגמרי, והמשחררו עובר בעשה (הגהת מוהר"א אזולאי סק"ח) וכשמשחררו צריך גט שחרור (שלחן גבוה סק"ו מכסף משנה).

(פו) אפילו קטנים. שהם יותר מבני תשע שנים (רמב"ם) ויש אומרים שאפילו הם פחות מתשע שנים אסור מחשש שישוהו שם גם אחר שיגדלו (טור, ב"ח, שו"ך סק"ב).

(פז) מפני החשד. שאולי יתייחדו עמהם, ובעבד עברי יש יותר חשד מפני שהוא לא יתפאר לגלות הדבר אם יקלקלו יחד. ולפי זה פסקו הב"ח והש"ך (סקל"א) שאסור

~~~ דעה ברורה ~~~

לאשה ואפילו יש לה בעל לשכור משרת יהודי לזמן מפני החשד. ויש מי שנסתפק בזה (מנחת חינוך מצות מב). אבל כבר כתב הטורי זהב (סק"ז) שראינו בכל הקהילות שנשים יקרות יש להם משרתים ובפרט הנשים שהן עובדות, ואין בזה איסור כי לא גזרו אלא בעבד שהוא קנוי לה וגם בעבד עברי שהוא כפוף לה מאוד ועל כן אסור מחשש שישמע אליה להתייחד עמה, ועוד שכל עבד אפילו עבד עברי אינו בחזקת כשרות כל כך כיון שנמכר, מה שאין כן משרת שאינו משועבד לה והוא בחזקת כשרות לא ישמע לה להתייחד עמה, והכל יודעים שכל המשרתים נזהרים מיחוד ככל שאר אנשים שיש להם עסק שותפות עם נשים במשא ומתן, ולכן מותר אפילו היא פנויה וכל שכן אם יש לה בעל שבעלה משמרה.

ולאיש מותר לקנות שפחות וכן לשכור משרתת לתקופה ולא חששו לקלקול מפני שהם פרוצות ביותר ודעתם קלה ומתיירא שאינם שומרות סוד ונזהר מהם, ועוד שאשתו משמרתו, ולכן אם הוא פנוי אסור וגם לא יחזיק משרתת כי נשים דעתם קלה (ערוך השולחן אות כח).

הלוקח עבד מן העובד כוכבים אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות. הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין. לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים שיהא נראה כעבד, שלא יקדים ויאמר הריני טובל לשם בן חורין.

ועל פי פסק זה דהרי הקב"ה כביכול מקיים תורתו, ואנחנו עבדים היינו לפרעה במצרים ונעשינו לו עבדים, ואם כן היה מקום על פי התורה לטבול לשם חירות, ואם חס ושלום היינו מכוונים לצאת לחירות גם מעבדות השם יתברך שהוא הרב כביכול שקנה אותנו מיד פרעה, ואז היתה מתקיימת ההלכה שנעשה העבד בן חורין מהאדון הקונה אותו, ולפיכך העמים השם יתברך עלינו עבודתו אחר יציאתנו ממצרים קודם מתן תורה בשני מצוות ששקולים כנגד כל התורה שנצטוונו בהם והם: שבת ומילה ועל ידם נעשינו עבדים להשם יתברך בכך אנו ובינו עד עולם.

ונמצא לפי זה ששני מצוות אלו הם שקולים כל אחד בפני עצמו כנגד כל המצוות, והמה הגורמים לכלל ישראל חיוב וקבלת העול של כל המצוות כולם, ומי שמרפא ידו מלקיים מצוות הללו דומה בזה לפרוק עול של כל חוקי תורתנו הקדושה מעל צוארו, וכאומר שלא נוח לו להיכנס לעבודתו יתברך שמו.

והנה לפי זה מצאנו טוב טעם למחלוקת רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא (פסחים קכ).

רבי אלעזר בן עזריה סובר פסח שהיו אבותינו אוכלים במצרים היה בחצות לילה הראשון כדי להעמיס עלינו עול מצותיו להיות לעבדים לו יתברך שמו כל ימי חיינו, וזה הוא עיקר הטובה אשרי העם שככה לו, עבד מלך כמלך (שבועות מז:). על כן גם אנחנו כל ימות עולם אין לנו לאכול את הפסח אחר חצות דזה מורה שאנחנו עושים עיקר מן הטובה שהוציאנו ממצרים מתחת יד פרעה שזה היה אחר חצות שזעק פרעה קומו צאו מתוך עמי (שמות יב, לא) אבל מחויבים אנחנו לעשות עיקר מן הטובה שקרבנו המקום לעבודתו שזה היה בחצי הלילה הראשונה.

ורבי עקיבא סובר שמצוותו של הלילה דגזירת הכתוב היא ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים (שם כז) וזה נעשה בחצות לילה אחרונה ואז נגמר הענין בשלימות שהשם יתברך העמיס עלינו עבודתו ואחר כך נגמר השחרור בשעת חיפזון, ואז למפרע היינו קנויים לו יתברך שמו בעבודתו אשר העמיס עלינו, אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלוקיו (בני

יששכר מאמר חודש ניסן מאמר ד דרוש ט).

ואלה יעמדו על הברכה שנדבו מהונם להדפסת הדעה ברורה

יעקב מנצר ביטוחים 02-5370030

לעילוי נשמת אביו הרה"ח ר' מנחם יהודה בן הר"ר אלעזר חיים ז"ל ואמו מרת פנינה בת הר"ר יעקב ע"ה

הונצח על ידי ידידינו בנם הרה"ח ר' יעקב מנצר שליט"א

לשאלות הלכתיות - הערות - תרומות - הנצחות - לקבלת הדעה ברורה בדוא"ל :

אשר הורוביץ. רחוב אהליבא 34 י-ם. דוא"ל asher6321@gmail.com

בנק המזרחי סניף 417 חשבון 168880 פלאפון 0533127341 כל הזכויות שמורות